

nejasností zavdávala podnět k nedorozuměním, dodatkům a opravám a jež druhdy neslučitelná byla s vlastními zájmy Francie i s uznanými předpisy práva mezinárodního.

Francie poměrně daleko více než Anglie byla za dlouhého míru zachvácená expansí německého kapitálu. Francouzi, jichž téměř yšenárodním ideálem jest žítí co možná záhy, po čtyřicátém roce věku z renty, a také dětem zjednati co nejpohodlnější živobytí, nemají oné průmyslové a vůbec hospodářské podnikavosti, k jaké donucuje péče o četný dorost, a uvolňují takto dráhu cizincům, jichž nesmírný počet ve Francii zabírá místa, pro něž Francouzi nemají dorostu ani čilosti. Východ a severovýchod Francie je přes politické nepřátelství a ideu revanche prossát německými podniky průmyslovými. Četné doly, chemické továrny, elektrárny a j. v okolí Nancy a Remeše, na Aisně, Marně, Saôně, Loire, Seině, Mose a Moselle jsou v rukou společností, jichž jména jsou francouzská, jež však jsou pobočnými závody říšskoněmeckých nebo přímo patří jednotlivým podnikatelům Němcům, a jichž úředníci, inženýři, chemikové a dělníci jsou Němci; v říšskoněmeckých rukou jsou i největší hôtely v mořských lázních francouzských, v Nizze a jinde. Tato industrie hrála vynikající úlohu ve sbližování obou národů před válkou, zdála se však pro Francii velikým nebezpečenstvím v době války a proto jako v Anglii, ale později a celkem, pokud lze souditi, mírněji také ve Francii došlo k opatřením proti nepřátelským osobám a nepřátelskému majetku.

(Pokračování.)

Problém náhrady za škody válečné.

Napsal prof. dr. František Weyr.

I. Všeobecný rozhled.

V jedné formě jest nám problém náhrady za škody válečné velice známý a běžný: pokud se týče tak zv. náhrady válečné (Kriegsentschädigung). Jí rozumí se peněžný požadavek, který dle zvyklosti práva válečného po ukončení války klade vítězná strana na podlehnoucí, jednak jako náhradu za výlohy, které způsobilo vedení války vítězi, jednak po případě též jako trest pro podleh-

Germany«, jíž používají nyní továrníci Unie, aby dobrou pověstí německého zboží strhli na se částí odbytu jihoamerického. Po vypuknutí války výroba takového zboží se rozmnožila, až pojišťovací společnosti počaly odepíratí jeho pojištění, protože byla obava, že bude anglickými loděmi konfiskováno. Leží tudíž toto zboží nyní v přístavech nenaloženo.

nuvší stranu za to, že do války se pustila, válku způsobila, provokovala a pod. Dle mezinárodního práva válečného jest totiž apelace na zbraně jakási ultima ratio, kterou lze bezpečně poznati, na které straně jest pravda a právo a na které neprávo. Nahraňuje tudíž výsledek války — podobně jako při instituci souboje výsledek tohoto — normový systém, z něhož jinak při normativním rozhodování sporů resp. sporných názorů jakožto jediného rozhodujícího pramene čerpáme normativní úsudek, která z proucíh se stran jest v právu a která nikoliv. Tato supposice výsledku určitého vnějšího konání (t. j. boje) na místo normového systému jest sice logicky nadmíru naivní a s hlediska mravního brutální — jest však jediným prostředkem, jímž možno válku a poměry jí způsobené chápati normativně.

Případ tak zv. válečné náhrady ve smyslu právě vyloženém nevyčerpává však nikoliv celý problém, o němž zde jednati hodláme. U srovnání s ostatními případy jeví se poměrně jednoduchým a jasným. Uvažujeme-li o něm s hlediska právních názorů t. č. všeobecně panujících, jeví se nám charakterisován těmito momenty: běží výlučně o právní poměr dvou nebo více suverénních států, které, odvolavše se na zmíněnou ultima ratio, užívaly svého dle ústav jim nepochybně příslušejícího práva. Normový komplex, jenž celý tento poměr ovládá, jest tak zvané právo mezinárodní, jehož normy, byť by byly sebe primitivnější, k rozhodnutí »právní otázky« úplně postačí. Vždyť bylo již řečeno, že o otázce viny, povinnosti, oprávnění atd. zúčastněných stran rozhoduje jedině výsledek války. K tomu přistupuje ještě, že dle panujících názorů o konkrétním obsahu oné mezinárodní normy právní smí rozhodovati ona ze zúčastněných stran, které k tomu právě výsledek války faktickou možností a tudíž též právo dává, t. j. vítěz. To stává se při tak zv. mírovém jednání či mírové konferenci, jejíž výsledek — tak zv. mírová smlouva — jeví se tudíž se stanoviska juristického ve dvojím, zcela různém světle: jednak jako skutková podstata, na kterou víže normový systém — t. j. právo mezinárodní — vznik právních nároků a závazků, jednak však jakožto právně relevantní norma sama, ježto dle shora řečeného jest mírové jednání juristicky pokládati za suverénní (podobně jako činnost suverénních vnitrostátních sborů zákonodárných), což znamená jinými slovy, že vše, na čem se mírová konference usnese, ať jest to cokoli, již proto, že se na tom usnesla, a jen proto stává se právně závazným.

Chceme-li si vysvětliti, proč právě z celého problému náhrady za škody válečné pouze onen zmíněný konkrétní případ t. zv. válečné náhrady zpravidla přichází v úvahu, dlužno si ještě blíže uvědomiti běžné názory o válce a válčení. Ačkoliv sice nikomu neušlo, že nejsou to pouze státy, které by svými zájmy byly na válce zúčastněny, přece zastává se v starší a částečně i v novodobé literatuře práva válečného zcela všeobecně fikce, že válka, její hospodářské následky a škody týkají se výlučně subjektů v ní

zúčastněných, t. j. válčících států. Této fikci napomáhá velice běžná konstrukce práva mezinárodního: jako jediné právní subjekty, které v oboru práva mezinárodního vůbec a tudíž mezinárodního práva válečného zvlášť mohou vystupovati a tedy práv a závazků platně nabývati, jeví se jediné suverénní státy.*) Jednotlivcům, t. j. poddaným států válčících do války a jejich následků právně jaksi ničeho není, jsou po případě objekty, nikoliv subjekty mezinárodního práva válečného. Že ovšem i jejich zájmy a statky válkou neobyčejně trpí, nemůže tato theorie neviděti, právního významu však, byť i hospodářsky negativního, nabývají škodlivé následky války pro ně teprve záměnou poznávacího hlediska, t. j. když theorie počíná uvažovati o válce jakožto všeobecně škodlivé události s hlediska právních řádů vnitrostátních. A tu nastává pak zajímavá kombinace obou hledisek: válka jese faktem pouze dle mezinárodního práva relevantním; z toho plynt pro theorii nutnost, zařaditi pro obor práva vnitrostátního následky války resp. válečného stavu mezi ony škodlivé události. z nichž dle onoho práva vnitrostátního žádné právní závazky (totiž k odstranění resp. nahrazení škody) neplynou. Již Bluntschli formuloval věc tak, že »válka jest neštěstím, nikoliv právem«, z čehož plyne pak, že události jí vyvolané dlužno pro právní situaci jednotlivců, pokud jsou jimi poškozeni ve svých soukromých zájmech a právech, na roveň postavití působení čirých náhod, vyšší moci, za něž nikdo právně neručí a které tudíž musí nésti ten, který jimi byl postižen; platí tedy dle starší theorie variace zásady: *bellum sentit dominus*.**) Z těchto názorů jest pak velice přirozený odkrok do oboru práva mezinárodního: jednotlivec jeví se povinným nésti veškeré škody, které jeho právům a zájmům způsobila válka. Hlavně nepřiznává se mu žádného právního nároku na náhradu z t. zv. náhrady válečné, kterou jeho stát, je-li vítězem, hojí se na podlehnuvším protivníku za škody způsobené válčením. Neboť celá otázka válečné náhrady patří, jak jsme viděli, do oboru práva mezinárodního, v němž jednotlivcům právní subjektivita vůbec nepřísluší. Z této základní zásady platí ovšem výjimky, o nichž se ještě níže zmíníme.

Chceme-li obsáhnouti celý dosah problému, o nějž běží, dlužno nám uvážiti veškeré možné případy škod válčením vzniklých. Co se týče zúčastněných subjektů, podávají se nám tyto kombinace: kromě běžného poměru mezi jednotlivými státy možno si mysliti poměry mezi státem a jednotlivci a zde opět jednak poměr mezi vlastním státem a jeho poddanými, jednak mezi tuzemci a cizím, t. j. válčícím státem. Konečně lze též mluvit o poměru mezi cizozemci a tuzemci, pokud jednáním jedněch vznikla válečná škoda druhým. Podobně možno rozlišovati události, které měly v zápětí

*) Srovn. k tomu H o b z a, Právem mezinárodním ku právu světovému. Díl I., str. 33.

**) Srovn. k tomu též nejnověji L a b a n d, Die Entschädigung für Kriegsschäden. (Deutsche Juristen-Zeitung, 1915, str. 442.)

vznik škody, v dovolené a nedovolené, a to jednak dle mezinárodního, jednak dle vnitrostátního práva. Které škody a v jakém rozsahu mají býti nahrazeny, kdo jest zavázán je nahraditi? O všem tom možno uvažovati de lege lata a de lege ferenda. Budeme tedy v následujícím jednati nejdříve o pozitivněprávní úpravě příslušné otázky, a podrobivše tuto úpravu náležitě kritice, podáme několik úvah de lege ferenda. Pokud se týče pozitivněprávní úpravy, dlužno rozlišovati právní normy vnitrostátní a mezinárodní.

II. Positivněprávní úprava.

A. Dle práva rakouského.

Otázka zní: Má tuzemec právní nárok na náhradu škody, válkou způsobené, vůči vlastnímu či cizímu, t. j. válčícímu státu? Má jej po případě i cizinec v území zdejší² se zdržující?

Zodpovězme především otázku, jak pohlíží rakouské právo na instituci náhrady škody. Tato instituce upravena jest zásadně občanským zákoníkem. Tento vnější moment jest velice důležitý. Znamená totiž, že právo naše pohlíží na celý institut s tak zv. soukromoprávního hlediska. V občanském zákoníku upravují se dle § 1. „soukromá práva a závazky obyvatelů státu mezi sebou“. Z toho plyne, že normální případ právního poměru, jehož obsahem jest závazek k náhradě škody, jest poměr mezi jednotlivci, jehož předmětem jsou tak zv. soukromá práva. Vše ostatní pocituje naše právo a zajisté i jiné kontinentální systémy právní za jakousi výjimku. Výjimkou jest především případ právního poměru, jehož obsah netvoří soukromá, nýbrž tak zv. veřejná oprávnění. Předpokládaje, že si čtenář těchto výjimek jest jasně vědom, mohl na př. Randa ve svém díle »Die Schadenersatzpflicht« (3. vyd., str. 24) prohlásiti: »Nach dem österreichischen Rechte gilt der Grundsatz, dass jedermann den Schaden, den er einem anderen aus Verschulden an »Vermögen, Rechten oder seiner Person« zugefügt hat, vergüten müsse.« Je jasno a z Randova spisu to též vyplývá, že z této zásady platí přemnoho výjimek. Především neplatí tato zásada nijak o »jedermann«. »Jedermann« znamená totiž v právnické mluvě tolik, jako »každý právní subjekt«, v Randově výměru však nikoliv. Zde rozuměti jest výrazem »jedermann« v první řadě a hlavně t. zv. soukromoprávní osoby fysické, tedy lidi. Stát jest sice dle názoru našeho práva beze vší pochybnosti také »jedermann«, t. j. právní osobou, avšak zvlášť privilegovanou, pro niž platí co do oné zásady zcela jiné pravidlo, a to podstatně výhodnější. Pravidlo to jest v jistém smyslu pravým opakem oné všeobecné zásady: kdežto totiž »jedermann« dle této zásady ručí všeobecně, t. j. ve všech případech, není-li stanovena zvláštní výjimka, platí pro stát pravý opak: on ručí jen v takových případech, pro které jest ručení jeho zvlášť stanoveno. A zde ručí, jelikož jest právnickou osobou, ve formě ru-

čení za škody třetími osobami způsobené. Mluvíme zde ovšem o státu jakožto »vrchnosti«, neboť »insofern der Staat private (wenngleich monopolisierte) Unternehmungen, z. B. Fabriken, Eisenbahnen, Gastwirtschaften usw. betreibt, obliegt ihm die Pflicht zur Vergütung des durch seine Hilfsarbeiter dritten Personen zugefügten Schadens in demselben Masse, wie jedem anderen Inhaber eines Unternehmens derselben Art« (Randa n. u. m. str. 133). Není zde místa pro podrobnější kritiku podobných vět, které nevyplývají ani tak z pozitivních norem právních, jako spíše z všeobecných názorů na právní řád a právo, které toho času ještě panují. Konfuse, která zde, jako ve všech jiných případech, ve kterých nutno apelovati na dualismus mezi právem veřejným a soukromým, vzniká, jest nemalá. Stačí podotknouti, že se zde na pořád kombinují, lépe řečeno konfundují dvě různá hlediska: právní situace se určuje jednak dle povahy zúčastněných právních subjektů (veřejnoprávní a soukromoprávní), jednak, nehledě k této povaze, dle rázu právního poměru či nároku na odškodnění (veřejnoprávní nebo soukromoprávní). Argumentuje se asi takto: právní poměr, zakládající nárok na náhradu škody, jest veřejnoprávní, protože je v něm zúčastněna veřejnoprávní osoba; nebo přikládá se určitým nárokům eo ipso veřejnoprávní povaha. Následky této veřejnoprávnosti jeví se pak především v kompetenčních ustanoveních. Pro nás stačí, když si uvědomíme, že dle panujících názorů beze vší pochybnosti jedná válčící stát jako vrchnost. Z toho plyne pak ihned, že pro tuto jeho činnost platí pravý opak všeobecné zásady Randovy, t. j. povinnost k náhradě škody existovala by jen tehdy, kdyby byla právní normou výslovně stanovena. Tak na to zajisté pohlíželi i autoři rakouského občanského zákoníka. Občanský zákoník spokojuje se v příčině válečných škod jediným a to velice krátkým paragrafem: »Die Verteilung der Kriegsschäden wird nach besondern Vorschriften von den politischen Behörden bestimmt« (§ 1044). To jest, jak vidno, pouze kompetenční ustanovení. Význačné jsou však dvě okolnosti: především užití slova »Verteilung«, jímž zajisté měla býti vyloučena konstrukce právních nároků na náhradu za škody válečné, pak umístění tohoto ustanovení přímo za rakouskou lex Rhodia de iactu (§ 1043); tím mělo býti patrně případné analogické užití zásady oné legis na náhradu válečných škod vyloučeno. Stanovisko rakouského práva ostře vyniká ostatně v nejv. rozhodnutí ze dne 5. dubna 1816, resp. v dekretu dvorní kanceláře ze dne 16. dubna 1821. Obé týká se přímo naší otázky a budiž zde tedy — dle Manze — citováno: »Für Beschädigungen, welche von feindlichen Truppen verübt wurden, findet eine Entschädigung in keinem Falle statt. Für die durch Excesse österreichischer Truppen erlittenen Beschädigungen ist zwar keine Vergütung aus dem Staatsschatze zu leisten; für den Fall aber, dass diese Beschädigungen auf Befehl oder Zulassung der Befehlshaber erfolgt wären, sollen die Befehlshaber dieser Truppen zur Ver-

antwortung gezogen und, insofern ihnen etwas zur Last fällt, zum Ersatze des gehörig zu liquidierenden Schadens verhalten werden. Entschädigungsansprüche für Kriegsschäden, deren Urheber nicht bekannt ist, kommen in keine Betrachtung.« Pro naše účely netřeba se zde podrobněji zabývatí spornou otázkou, zdali citované normy možno užiti i pro jiné případy než ty, pro které byly vydány. (Srovnej Pražák, Spory o příslušnost, II., str. 1; Krasnopolski, Obligationenrecht, III., str. 370; Koropatnicki, Die Kriegsschäden und deren Vergütung nach dem österreichischen und deutschen Recht, str. 48.) Neboť pro naše účely stačí, když zjistíme princip, který ovládá v příčině naší otázky právo rakouské.

Dle řečeného nemůže býti pochyby, že rakouské právo neuznává právních nároků poddaných na náhradu za škody válečnými událostmi jim způsobenou, a to ani vůči vlastnímu, ani vůči cizímu státu. Téhož názoru jest i literatura, pokud vůbec otázkou naší se zabývá. Srovn. na př. Randa na uv. m. str. 136: »Andere Grundsätze bestehen in Ansehung der durch kriegserische Ereignisse privaten Personen zugefügten Vermögensnachteile. . . . Für Beschädigungen, welche von feindlichen Truppen verübt werden, findet eine Entschädigung in keinem Falle statt.«

Bylo však již naznačeno, že ze zásady, že válečné škody vůbec se nenahrazují soukromníkům, platí určité výjimky. Tak čteme na př. u Koropatnického n. u. m. str. 32—42 o opatřeních, která byla po napoleonských válkách, jakož i po válce v r. 1866 vydána a která měla za účel nahraditi poškozeným aspoň částečně válečné škody. Tak stanovily na př. »zásady, jak zacházeti se škodami vzniklými r. 1866« ze dne 10. září 1866, že mají býti státem bezpodmínečně nahrazeny vojenské prestace pro c. k. a kr. saské vojsko (jako ubytování, přípraze atd.), vyvlastnění, škody na soukromém majetku, které vznikly následkem nařízení náčelníků zmíněných vojsk a c. k. úřadů ze strategických důvodů. Vyloučena zůstala tudíž náhrada za škody vzniklé bojem, pohyby vojsk, dále náhodné nebo výtržnostmi způsobené škody atd. »Zásady« jsou ovšem daleky toho, aby stanovily snad nějakého přesného právního nároku poškozených na náhradu, ježto dle nich má se konati náhrada toliko dle prostředků, jež jsou po ruce.

V jistém směru znamená v Rakousku zákon ze dne 26. prosince 1912 č. 236 ř. z. o válečných úkonech významný pokrok v naší otázce. Válečné úkony ve smyslu tohoto zákona znamenají totiž hospodářské zatížení těch, kdož jsou k nim povinni, a tvoří tudíž zvláštní skupinu válečných škod v širším smyslu. Zmíněný zákon stanovil přesný právní nárok postižených na náhradu poskytnutých úkonů. Co může býti předmětem válečného úkonu, možno seznati z obsahu citovaného zákona. Koropatnicki formuluje n. uv. m. str. 50. věc tak, že vše, co může býti předmětem platné soukromoprávní smlouvy, může též býti předmětem vá-

lečného úkonu. Bez výjimky tato věta ovšem neplatí, v celku ji však možno akceptovati. Jisto jest, že válečným úkonem může býti toliko plnění (ať věcné nebo služby osobní), konané vlastní nebo spolčené vojenské moci. Z toho, jakož i ze zmíněného všeobecného pojmového vymezení plyne, že vyloučeny jsou z náhrady dle tohoto zákona jednak válečné škody v užším slova smyslu, t. j. škody vzniklé vlastní válečnou činností branné moci (jako ostřelování, zapalování objektů atd.), jednak vůbec veškeré škody v širším slova smyslu, způsobené nepřátelskou válečnou mocí.

Rakouský zákon o válečných úkonech týká se jaksí jen předeher k vlastním válečným činnostem vojska a zůstává tudíž otázkou náhrady za válečné škody nerozřešenu. Okolnost pak, že rakouský stát od r. 1866 žádné další války nevedl (opomíjíme při tom výpravu bosenskou), měla v zápětí, že se u nás dosud otázkou náhrady za válečné škody v užším smyslu nehnulo.

Bude prospěšno všimnouti si v této souvislosti stručně také zákonodárství německého. U srovnání s Rakouskem jest podstatně pokročilejší. Šťastný výsledek německo-francouzské války zavalil nově stvořené říši německé podnět k vydání zákona, jenž týká se nejen náhrady za válečné úkony, nýbrž též — a v tom spočívá novum — za válečné škody v užším smyslu. Článek I. tohoto zákona (ze dne 14. června 1871) zní takto: Für Schäden an Mobilien und Immobilien, welche im Laufe des Krieges seitens des französischen oder deutschen Heeres durch Beschiessung in dem bisherigen Bundesgebiete oder in Elsass-Lothringen gelegener Orte oder durch Brandlegung zu militärischen Zwecken in solchen Orten verursacht worden sind, wird aus den bereiten Mitteln der von Frankreich zu zahlenden Kriegsentschädigung nach folgenden Grundsätzen Vergütung gewährt.

Ačkoliv i zde mluví se o »Gewährung« (z čehož by mohlo býti usuzováno, že poskytnuté náhrady mají ráz jakýchsi milodarů) a prostředky, z nichž náhrady mají býti hrazeny, jsou dopředu limitovány (válečná náhrada), takže by případný přebytek náhrad zákonně nemohl dojíti úhrady, přece nelze pochybovati, že zákonem tím měly býti stanoveny přesné právní nároky poškozených. V dalších ustanoveních citovaného zákona obsaženy jsou pak podrobnější předpisy o odhadování ceny či hodnoty způsobených škod, o době, která má býti rozhodnou pro stanovení oné ceny, o případech, v kterých se škoda nenahrazuje atd. Téhož dne byl též vydán zákon, týkající se náhrady škody majitelům lodí a jejich nákladů, které byly Francií zabaveny.

Oba zmíněné zákony byly vydány ad hoc a měly tudíž platnost pouze pro škody, způsobené německo-francouzskou válkou. Teprve r. 1873 vydán byl dne 13. června všeobecný zákon o válečných úkonech, který ve svém § 35. zmiňuje se též o válečných škodách v užším smyslu. Paragraf ten zní: Für Leistungen, durch welche einzelne Bezirke, Gemeinden oder Personen ausserge-

wöhnlich belastet werden, sowie für alle durch den Krieg verursachten Beschädigungen an beweglichem und unbeweglichem Eigentum, welche nach den Vorschriften dieses Gesetzes nicht, oder nicht hinreichend entschädigt werden, wird der Umfang und die Höhe der etwa zu gewährenden Entschädigung und das Verfahren bei Feststellung derselben durch jedesmaliges Spezialgesetz des Reiches bestimmt.*)

Je jasno, že s právnického hlediska nemá slib budoucího zákona, obsažený v citovaném paragrafu, žádného významu. Neboť rozumí se samo sebou, že jednak suverénní zákonodárny sbor, jako jest německý říšský sněm, nepotřebuje takového vlastního zmocnění, chce-li podobný speciální zákon vydat, jednak není možno, aby sám sebe k vydání jeho právně zavázal. Přece však má toto ustanovení jakožto stanovení zásadního principu a všeobecná zákonodárná direktiva dalekosáhlý praktický význam. Skutečně byly též v nynější válce vydány již normy, které se na citovaný paragraf 35. odvolávají. Tak publikován byl pro království pruské řád, týkající se předběžného zjištění válečných škod a udělení předběžné státní náhrady za ně v územích, která byla válkou bezprostředně dotčena, ze dne 18. ledna r. 1915. Pojem válečných škod jest tam v souhlasu s výměrem zákona z r. 1873 vymezen takto: Mají býti nahrazeny všechny válkou na movitém a nemovitém majetku vzniklé škody. Avšak ne veškerý majetek přichází zde v úvahu, nýbrž předběžná náhrada týká se toliko škod, způsobených v domácnostech, v zemědělských a živnostenských závodech nebo jiných výdělečných podnicích, a nemá přesahovati míru, která jest nutná, aby se na dále udržely (»Fortführung«).

Podobný postup, jako v Německu, byl zvolen ve Francii. I tam byl vysloven slib budoucího zákona o náhradě válečných škod. Obsahuje jej § 3. článku 12. finančního zákona ze dne 26. prosince 1914, který zní takto: »Une loi spéciale déterminera les conditions dans lesquelles s'exercera le droit à la réparation des dommages matériels résultant des faits de guerre. Un premier crédit de 300 millions de francs est ouvert au ministre de l'intérieur pour les besoins les plus urgents. Un décret pris en conseil d'Etat fixera la procédure de la constatation des dommages et le fonctionnement des commissions d'évaluation.« Na základě tohoto ustanovení bylo vydáno několik dekretů presidenta republiky (na př. ze dne 20. července 1915), které stanoví (zatím) způsob a metodu zjišťování a odhadování škod, tedy formální stránku otázky.

*) Správně podotýká Laband n. u. m. str. 433, že ustanovení to jest špatně textováno. Pravi: »Dieses Gesetz enthält aber nicht eine einzige Vorschrift über die Entschädigung von Kriegsschäden, betrifft dieselben überhaupt nicht; der Relativsatz passt daher nur auf die Leistungen, nicht auf die Beschädigungen, an deren Erwähnung er sich anschliesst. Der Relativsatz hätte vor dem Worte »sowie« stehen sollen.«

Jak vidno, je i francouzská legislativa podobně jako německá velice opatrná. Nechce se jim zatím do vlastní materiální úpravy. Nemýlíme se zajisté, když v tom spatřujeme základní princip legislativního nazírání: škody budou se nahrazovati jen v případě, když bude po ruce válečná náhrada, tedy z finančních prostředků cizího státu (srovn. k tomu cit. čl. 1. německého zákona ze dne 14. června r. 1871, kde princip ten jest výslovně stanoven). Odtud vysvětlíme si i ony juristicky nezávazné »sliby« v zákonech. (Pokračování.)

Domácí hospodářství 43 učitelských rodin na Moravě.

Předběžné výsledky vlastního soukromého šetření podává
prof. Dr. **Karel Engliš**, Brno.

(Pokračování.)

B. Předběžné výsledky šetření.

I. Všeobecná charakteristika rodin.

1. Počet hlav. Šetření se zúčastnilo 43 rodin o 188 hlavách, na jednu rodinu připadá 4·39 hlav. Podrobněji bylo

s hlavami	rodin	s úhrnným počtem hlav	s průměrným počtem hlav
2	4	8	2
3—4	22	75	3·4
více nežli 4	17	100	5·9

Tyto tři skupiny budou zachovávány i dále všude tam, kde budou výdaje, konsum atd. rozlišovány podle počtu hlav. Ve skupině druhé mělo 12 rodin 13 hlav, 9 rodin 4 hlavy; ve skupině třetí mělo 9 rodin 5 hlav, 4 rodiny 6 hlav, 3 rodiny 7 hlav a 1 rodina 10 hlav.

2. Bydliště. Při šetření tom zastoupeno jest 28 soudních okresů, a to: Bojkovice (1 rodina), Boskovice (2), Břeclava (1), Brno venkov (4), Bučovice (2), Budějovice Mor. (2), Hodonín (1), Holešov (1), Ivančice (2), Jevíčko (1), Jihlava (1), Kojetín (1), Kolinec (1), Kroměříž (1), Krumlov M. (1), Kunštát (2), Kyjov (2), Litovel (1), Meziříčí Vel. (1), Náměšť n./O. (1), Napajedla (1), Přerov (4), Slavkov (3), Třebíč (2), Vyškov (2), Ždánice (1), Žďár (1), Židlichovice (3). Jsou tedy zastoupeny všechny kraje.

Dle velikosti obce připadalo

na obce s obyvateli	rodin	s celkovým počtem hlav	průměrným počtem hlav
do 1000	24	110	4·17
1001—2000	11	41	3·73
nad 2000	8	32	4

Problém náhrady za škody válečné.

Napsal prof. dr. František Weyr.

(Pokračování.)

B. Dle práva mezinárodního.

Až do druhé haagské konference z r. 1907 nemohlo býti o de lege lata-úvahách v příčině naší otázky řeči. Nebylo na poli mezinárodního práva žádných ustanovení a pravidel. To, co platilo, platilo výlučně a toliko pro suverénní státy jakožto právní subjekty mezinárodního práva. Uvidíme, pokud věta ta dosud ještě platí.

Článek třetí mezinárodního ujednání v příčině zákonů a zvyků války pozemní ze dne 18. října 1906 má toto základní ustanovení, které dlužno v každém směru pokládati za novum: »Válečná strana, která by ustanovení zmíněného (t. j. přiloženého) řádu porušila, jest po případě zavázána k náhradě škody. Ona jest zodpovědná za veškerá jednání, kterých se dopustí osoby, jež přísluší k její ozbrojené moci.«

Zajímavé jsou dějiny vzniku tohoto ustanovení. O nich možno se dočísti podrobnosti u Hofera, »Der Schadenersatz im Landkriegsrecht«, 1913 (Abhandlungen aus dem Staats-, Verwaltungs- und Völkerrecht, sv. XII., seš. 1.). Již na první haagské konferenci v r. 1899 jednalo se o tom, jakým způsobem mohlo by býti docíleno větší závaznosti úmluv tam sjednaných a napotom zúčastněnými státy ratifikovaných. Celá otázka měla především pozadí theoretické, týkající se vlastně poměru práva mezinárodního jakožto jednotného komplexu normového k jednotlivým právním řádům vnitrostátním. Zde ovšem nelze dopodrobna otázku tu rozebrati, nutno však přece krátce uvést aspoň toto: dle panujících názorů jest sice mezinárodní právo v podstatě své stejným právem jako právo vnitrostátní, přece však připouští se možnost, že by to, co jeví se dle mezinárodního práva »právem«, nebylo právem dle právního řádu vnitrostátního a naopak. Jednotlivý stát může dle tohoto názoru, jednaje nebo nejednaje určitým způsobem, dopouštěti se mezinárodní křivdy a zároveň státoprávně chovati se správně a naopak. Z toho plyne pak panující teorií hájený požadavek, že mezinárodní úmluvy, které sice pro obor mezinárodního práva beze všeho právně zavazují zúčastněné státy, musí býti ještě státoprávně inartikulovány či inkorporovány příslušné vnitrostátní ústavě oněch států, aby jimi byly státy i státoprávně zavázány *) (Dle mého názoru jest tato konstrukce

*) Ve svém právě vyšlém I dílu »Práva mezinárodního« prohlašuje ovšem Hobza kategoricky, že »monistická konstrukce právního řádu, dle níž právní závaznost mezinárodních smluv vysvětliti možno toliko zmocněním ústavy dotyčného státu k jich uzavírání, je nesprávná«, ježto »touto násilnou konstrukcí ruší se stáletou praxí uznaný pojem mezinárodní smlouvy a znemožňuje

poměru obou normových komplexů s hlediska správné noetiky právnícké nesprávnou resp. neudržitelnou; o důvodech nemohu se zde ovšem šířiti. Srovn. ostatně k tomu moji recenzi Pitamiceva spisu »Die parlamentarische Mitwirkung bei Staatsverträgen in Österreich« ve Sborníku věd právních a státních, ročník XVI., seš. 1.) Smlouvající se zástupci jednotlivých států uvažovali tudíž o tom, jakým způsobem mohlo by býti docíleno již samou mezinárodní úmluvou, aby zúčastněné státy byly právně zavázány provésti příslušná ustanovení i pro obor vnitrostátní. Pro toho, kdo si uvědomil jasně zákony všelikého normativního, a tedy též právníckého poznávání, nemůže býti pochybností, že podobný úmysl za předpokladu správnosti zmíněné theorie o poměru práva mezinárodního k vnitrostátnímu jest naprosto neproveditelný. Může tedy výsledku onoho úsilí, jak jeví se v prvním článku »konvence v příčině zákonů a zvyků války pozemní«, na které usnesla se první haagská konference, prisuzovati toliko jakýsi morální význam. Onen článek zní: »Vysoké smluvní strany dají svým pozemním vojskům pravidla, která shodují se s ustanoveními o zákonech a zvycích války pozemní, jež připojeny jsou k této smlouvě.« Toto ustanovení zachovala i druhá haagská konference. Nezdálo se jí však býti dostatečné, čemuž nelze se diviti, když uvážíme, že rozumí se naprosto samo sebou a platilo by tedy, mají-li míti mezinárodní úmluvy vůbec nějakého normativního významu, i kdyby do smlouvy nebylo výslovně bývalo pojato.

Aby tedy vnitrostátní právní povinnost zúčastněných států byla ještě více vyzdvižena, podán na druhé haagské konferenci s německé strany návrh následujícího ustanovení: »La Partie belligérante qui violera les dispositions de ce Règlement au préjudice de personnes neutres, sera tenue de dédommager ces personnes du tort qui leur a été causé. Elle sera responsable de tous actes commis par les personnes faisant partie de sa force armée. La fixation du dommage causé et de l'indemnité à payer, à moins qu'une indemnisation immédiate en espèces n'ait été prévue, pourra être remise à plus tard, si la partie belligérante estime que cette fixation est incompatible, pour le moment, avec les opérations militaires.« Po tomto návrhu následovala pak debata, z níž jasně vysvítal hlavní, shora již zmíněný účel jeho. Měla býti oné konvenci dána sankce tím, že byla zásada soukromého práva, dle níž ručí mistr za své pomocníky a zástupce, přenesena do práva mezinárodního (viz Hofer n. u. m. str. 10). Z debaty vznikl pak definitivní text onoho návrhu, jak obsažen jest nyní v cit. článku 3. Srovnáme-li tento text s účelem, jemuž

objektivní (?) její výklad« (str. 26). Pochybuji však velice, že by se Hobzovi podařilo vyvrátiti její správnost, kdyby se o vyvrácení pokusil. Důvod její nesprávnosti, který uvádí, není žádným důvodem. Kdyby theorie byla bývala vždy tak konservativní jako nynější, tonuli bychom na př. ještě nyní v přirozeném právu: neboť zajisté i jeho popíráním »rušil se staletou praxí uznáný pojem«.

má sloužiti, neujde nám zajisté jistá nesrovnalost: aby byly státy právně zavázány provéstí svou mezinárodní povinnost (t. j. dodržovati válečný řád) též státoprávně, uložena jim zásadně povinnost náhrady škody, která by vznikla nedodržením řádu válečného! Ovšem, že i tím nedocílila a nemohla docíliti konference svého vlastního účelu, o který jí běželo. Neboť právě tak, jako neplatí dle panující theorie mezinárodní válečný řád pro obor vnitrostátní potud, pokud nebyl státoprávně inartikulován, nemůže též státoprávně platiti ona mezinárodně stanovená povinnost náhrady škody.

Pro výklad zmíněného článku 3., pokud se týče naší otázky, jsou však dějiny jeho vzniku velice významné. Především skýtají nám oporu při zodpovědění otázky, komu vlastně přísluší právní nároky, jež odpovídají právní povinnosti státu nahraditi škody, vzniklé porušením válečného řádu?

Nejpřirozenější odpovědí na tuto otázku bylo by ovšem, že právní nárok na náhradu přísluší oněm subjektům, které nedodržením válečného řádu byly přímo (hospodářsky) poškozeny, tedy po případě fysickým jednotlivcům. Avšak právě zmíněné dějiny vzniku našeho článku nutí nás odmítnouti podobný výklad. Nebylo zajisté úmyslem konference připustiti podobný přímý právní poměr mezi škodujícími jednotlivci a státy; myslilo se spíše na nějaký nepřímý poměr, který by byl sprostředkován přímým poměrem mezi státem překročivším válečný řád a státem dotčených jednotlivců (viz k tomu Hofer, n. u. m. str. 48, 49). Na druhé straně nebylo by správné odmítnouti možnost konstrukce přímého právního poměru mezi státem a cizozemcem z toho důvodu, že panující názory (a tedy též názory druhé konference haagské) podobných konstrukcí vůbec neznají. Pravili jsme již shora, že existují výjimky z pravidla, že toliko jednotlivé státy mají na poli práva mezinárodního právní subjektivitu. O těchto případech dlužno se nyní zmíniti. Týkají se válečného práva námořního. V té příčině stačí poukázati na úmluvu v příčině zřízení mezinárodního soudu kořistního, na níž usnesla se druhá haagská konference, aniž by však dosud byla došla se strany zúčastněných států ratifikace. (Srovn. k tomu Hobza, »Jurisdikce ve věcech kořistních«, v Ottově Poctě, str. 519—537.) V této úmluvě zcela patrně přiznána jest jednotlivcům, t. j. hlavně majitelům obchodních lodí resp. jich nákladů, právní subjektivita na poli práva mezinárodního. Úmluva připouští nejen materiální práva (na odškodnění), nýbrž i formální t. j. procesuální oprávnění těchto jednotlivců: mohou vystoupiti před zmíněným mezinárodním soudem kořistním jakožto žalobci (viz na př. čl. 4. bod 3. cit. úmluvy). Uvážíme-li, že zde nejde o konstrukci přímého právního poměru mezi tuzemcem a jeho státem (z titulu práva mezinárodního), nýbrž přímo o právní poměr (sc. mezinárodní) mezi jednotlivcem a cizím státem, uznáme dalekosáhlou zásadní důležitost této úmluvy. Nicméně

nelze nijak přenášeti beze všeho zásady a názory, uplatnivší se v oboru válečného práva námořního na podstatně jiné poměry válečného práva pozemního. Užití analogie z mnohých důvodů zde selhává. Stačí poukázat, že sama povaha věci přiznala individualitě jednotlivců, kteří došli námořní válkou ke škodě, mnohem ostřejšího vyhranění, než ve válce pozemní: nastalá škoda dá se zde mnohem přesněji zjistiti. Totéž platí i o subjektu, který škodu způsobil (t. j. válčící stát). To, co jest ve válce námořní naprostou výjimkou — aby se na př. dostala obchodní loď do křížové palby dvou bojujících nepřátelských válečných loďstev — stává se v příčině soukromého majetku ve válce pozemní velice často pravidlem. Nad to jest odedávna soukromý majetek ve válce námořní mnohem více chráněn než ve válce pozemní, ačkoliv i v tomto ohledu stalo se nejnovějšími mezinárodními úmluvami jisté sblížení. Přece však poměry zůstávají naprosto různé.

Zmíněným článkem 3. nebyly tedy dle našeho názoru přiznány jednotlivcům přímé právní nároky na náhradu škody. — Zbývá ještě zmíniti se o praktickém dosahu jeho vůbec. Ten zdá se nám býti velice nepatrný a to z následujících důvodů:

1. Především stanovena jest povinnost na náhradu škody pouze pro případy, ve kterých vznikla škoda porušením válečného řádu se strany válčícího státu. Z toho plyne, že za nekonečnou téměř řadu případů, v kterých způsobeny byly škody normálním válčením, jakýkoliv právní závazek válčících států zásadně se odmítá. Situace zajisté krajně nepříznivá pro soukromé zájmy! Vždyť dlužno si uvědomiti, že v moderních dobách nevznikají škody toliko z vlastních válečných operací válčících států, nýbrž z celé řady jiných, a to hlavně hospodářských opatření, jako jsou různé platební a obchodní zákazy, jimiž stíhá nepřátelský stát hospodářské zájmy jednotlivců ve státě nepřátelském. (Pro souhrn podobných opatření užívá se v nejnovější době výrazu »národní právo bojovné«, »nationales Kampfrecht«.) Za všechny tyto škody nelze žádati de lege lata žádné náhrady.

2. Ježto článek 3. stanoví výslovně zodpovědnost válčícího státu toliko za osoby, přináležející jeho ozbrojené moci, vyloučena jest a contr. všeliká jeho zodpovědnost za skutky soukromých osob. Vzpomeneme-li na př. na případ dočasného obsazení státního území nepřátelskou mocí, jest na jevě, že v takových případech bude dosti příležitosti k podobným skutkům, které v zápleti mají různé škody. I za tyto škody neručí de lege lata škodujícím nikdo.

3. Všimněme si konečně blíže znění článku 3. Toto jest tak neurčité a zaklausulované, že praktický jeho význam stává se nepatrným. Válčící strana jest na př. jen »po případě« (v autentickém francouzském textu: »s'il y a lieu«) k náhradě škody zavázána. Co to znamená? Hofer domnívá se n. u. m. str. 25., že tím má býti řečeno, že válčící stát není ve všech případech, v kte-

rých porušil válečný řád, již pro tento fakt sám zavázán k náhradě, nýbrž jen tehdy, když z porušení vznikla skutečně škoda (*es sollte vielmehr lediglich der Schaden ersetzt werden, der durch rechtswidrige Eingriffe in das Recht eines andern entstehen kann*). Jinak by prý měl čl. 3. ráz konvencionální pokuty, a jeho účel by nespočíval pouze v náhradě způsobené škody, nýbrž v trestu za spáchané bezprávi. Výklad věru prapodivný! Což vůbec možno mluvit o povinnosti k náhradě škody v případech, ve kterých vůbec žádná škoda nenastala? Zdá se nám proto správnější takový výklad výrazu *s'il y a lieu*, který v něm spatřuje prostě jedny z oněch, v mezinárodních úmluvách tak oblíbených *zadních dvířek*, jimiž může po případě kompaciscent vyklouznouti ze své povinnosti, je-li mu tato příliš nepohodlná. Podobná zadní dvířka spatřuji na př. též ve známé klausuli *rebus sic stantibus*.

I ostatní ustanovení válečného řádu, která by pro naši otázku mohla se státi aktuálními, jsou tak široce stilisována, že pro ochranu soukromých zájmů mají toliko nepatrnou cenu. Tak stanoví na př. § 23. lit. g, že jest zakázáno zničení nebo zabavení nepřátelského majetku, vyjímajíc případy, ve kterých toto zničení, resp. zabavení požadavky války činí naprosto nezbytným. Bezbarvým a zcela neurčitým výrazem *požadavky války* stává se cena celého ustanovení velmi problematickou, a to tím spíše, když uvážíme, že o tom, co tyto požadavky nezbytně vyžadují, rozhoduje tentýž subjekt, který by byl po případě k náhradě škody zavázán. § 51. dává válčící straně zcela neomezené právo vybírat nucené dávky. Právo to omezeno jest pouze formálně: dávky musí býti vybírány na základě písemného rozkazu a za zodpovědnosti samostatně velícího generála. Dle třetího odstavce tohoto paragrafu má se dostati každému povinnému *stvrzenka*. Podobně stanoví též následující § 52. v příčině naturálních dávek, které *mají býti pokud možná brzo zaplacený*; ne-li, mají býti vydány stvrzenky. Vydáním stvrzenky jest tedy nepochybně zadost učiněno normám válečného řádu. Válečná strana, která je vydává či vydala, není tudíž dle výslovného ustanovení čl. 3. naší úmluvy zavázána k náhradě škody. Dlužno se však ptáti, zdali majitelé oněch stvrzenek budou celou záležitost pokládati za definitivně skoncovanu? Je velice pochybné, zda možno tvrditi, že případné nároky z oněch stvrzenek, existují-li vůbec, trvají dle mezinárodního práva i po ukončení nepřátelství. S tím souvisí prakticky důležitá a theoreticky velmi zajímavá otázka po funkci mírového jednání či jeho výsledků pro obor práva mezinárodního. O tom tedy ještě několik slov.

Dokud bude mezinárodním právem připuštěna válka jako násilný a zároveň právní prostředek k urovnání právních poměrů mezi jednotlivými státy, zůstane normativní chápání normového systému mezinárodního práva velice problematické. Zásada, že válkou možno právně upravit poměry mezinárodní, má totiž za

následek jinou (která nijak se nepopírá a také popírati ani nemůže, ježto logicky plyne z připuštění války jakožto právního prostředku): vše, co stanoví tak zvané mírové jednání čili mírová smlouva, jest mezinárodně beze všeho platné, byť by třeba obsah jeho odporoval dřívějším normám mezinárodním. Výraz »mírové jednání« čili »mírová smlouva« jest vlastně eufemismus; neboť v normálních případech — kdy proti sobě stojí vítěz a poražený — nemůže býti mluveno o »smlouvě« čili »úmluvě«, nýbrž spíše o jednostranném »diktování« mírových podmínek. Podmínky ty diktuje jeden z kompaciscentů, tedy právních subjektů, které jinak podléhají normám mezinárodního práva, zcela libovolně (t. j. vše, co stanoví, platí, protože to stanoví). Ocítá se tedy vítězná strana při mírovém jednání v postavení normotvorného subjektu. Situace jest obdobná oné, která by vznikla, kdyby nějaký právní řád stanovil sice normy, které mají všeobecně (t. j. nikoliv pouze pro konkrétní případ) platiti mezi podřízenými jemu právními subjekty, zároveň však obsahoval zásadu, že kterýkoliv z oněch subjektů může po případě vyloučiti platnost těchto norem tím, že násilím vnutí druhému jiné; jedinou podmínkou jest zde, že se nachází v takové situaci, ve které je fakticky vnutiti může, t. j. že je vítězem. Shora vzpomenutá analogie války jakožto právního prostředku se soubojem (v obvyklém slova smyslu), vyžaduje tudíž ještě korektury: souboj zůstává i dle tak zv. čestného kodexu, v němž jedině platí, vždy pouhou skutkovou podstatou, podřízenou tomuto kodexu (vítězný protivník nemůže poraženému ničeho předpisovati), válka však, pokud pohlížíme na její organické zakončení, t. j. na mírové jednání, ruší po případě i normový komplex (t. j. mezinárodní právo), jemuž jinak jako skutková podstata podléhá. Přesně řečeno, znamená to tolik: Dle mezinárodního práva není mírové jednání pouze smlouvou, tedy skutkovou podstatou, podřízenou normovému komplexu (z něhož obsah její čerpá normativní relevanci), nýbrž také a zároveň přímo suverénním normotvorným aktem: jeho obsah tvoří normy, jež svou relevanci čerpají samy ze sebe. Normový komplex, který obsahuje podobnou zásadu, znamená de facto vlastně negaci všeliké normativity a možno jej zároveň nazvati triumfem tak zv. »skutečnostní jurisprudence«, která v novější době i v jiných oborech právních se hlásá, zastávajíc pravidlo, že všeliké normy platí jen potud, pokud se jich skutečně ve světě vnějším užívá, t. j. pokud dovedly se v něm skutečně prosaditi. Pro naši otázku plyne pak z oné zásady důsledek, že ustanovení mírového jednání mohou pravoplatně derogovati ustanovením platného mezinárodního práva.

V samé druhé haagské konferenci, resp. v jejích úmluvách jest tato zásada naznačena: V § 53. stanoveno jest na př., že různé dopravní prostředky a válečné zásoby, které byly během války

zabaveny, mají býti při uzavření míru vráceny a odškodněny za ně »upravena«. Podobné ustanovení má následující § 54. v příčině zabavených nebo zničených podmořských kabelů, které spojují obsazené území s nějakou neutrální zemí. Vzhledem ke shora naznačeným zásadám nelze o tom pochybovati, že by případné mírové jednání mohlo pravoplatně stanovit něco jiného. Představa mírové smlouvy, odporující mezinárodnímu právu a proto neplatné, jest panujícím názorům cizí nebo má jim aspoň důsledně býti cizí. Pro ně stačí jako jediné kritérium její platnosti okolnost, že se dovede ve skutečnosti prosaditi. Subjekty se smlouvající považují se i při mírovém jednání za suverénní a proto vše, na čem se usnesly, beze všeho platí. Praktický dosah abstraktních, t. j. všeobecně platných norem a pravidel mezinárodního práva tím ovšem nadmíru trpí; v první řadě ovšem soukromé zájmy, které jimi mají býti chráněny.

C. Shrnutí výsledků a kritika.

Shrneme-li dosavadní výsledky rozboru naší otázky, musíme doznati, že jsou pro ochranu soukromých zájmů, o které nám zde především běží, negativní: ani s hlediska vnitrostátního (a to rakouského, a pokud můžeme přehlédnouti, i německého a francouzského), ani s hlediska mezinárodního práva nelze udržeti de lege lata existenci právních nároků na náhradu za škody válečné; ani vlastní stát škodujícího, tím méně cizí stát není právně zavázán je hraditi.

Kritika stávající právní situace musí tudíž vycházeti z otázky, je-li de lege ferenda doporučitelná, aby podobné nároky na náhradu škody byly stanoveny, a jakým způsobem dalo by se to nejlépe provést.

Zkoumáme-li tendenci novodobého vývoje vnitrostátních právních řádů a práva mezinárodního, dospíváme zajisté k úsudku, že v celku uzákonění podobných nároků není nepříznivá. To vyplývá z její nesporně sociálněpolitické a humaní vlastnosti. Ovšem, že na druhé straně jest ještě velice vzdálena přesného uznávání podobných nároků. Nynější stanovisko právních řádů, pokud se týče naší otázky, má několik různých příčin. Některých z nich jsme se již shora dotkli.

Jedna z hlavních příčin spočívá ve způsobu, jakým se jak v theorii, tak v praxi pohlíží na právní poměr jednotlivce k vlastnímu a cizímu státu. Jest to opět starobylý dualismus mezi veřejným a soukromým právem — autor žádá za prominutí, že se i v této souvislosti se svou »fixní« myšlenkou musí zabývati — který zabraňuje správnějšímu, spravedlivějšímu a logičtějšimu upravení naší otázky. Běžný názor na zmíněný poměr jest pro zájmy jednotlivce naprosto nepříznivý: Ani v dobách míru nepohlíží vrchnostenský stát na své poddané jako na rovnoprávné jemu právní subjekty. Proto pokládá, jak jsme viděli, celý institut

náhrady škody za soukromoprávní. Ve svých vrchnostenských úkonech, třeba by je jinak pokládal za sebe jurističtější, nechce býti tímto institutem vázán. Chceme-li jej i za tyto úkony volati k zodpovědnosti, musíme se utéci k starodávným dekretům z počátku předešlého století, jež vydal jeho předchůdce, stát absolutní. (Srovn. na př. dekret dvorní kanceláře ze dne 14. března 1806, který vylučuje civilněprávní kompetenci v příčině veřejnoprávních nároků na náhradu škod, vzniklých úřední působností státních úředníků; zde dlužno k tomu poukázati, že stát jakožto právnícká osoba nemůže jinak úředně jednati a tedy též případné škody působiti, než prostřednictvím svých zřízenců.) Skrovné jsou výjimečné případy, v nichž sestoupil stát se svého povýšeného vrchnostenského stanoviska; o těch viz Randa, n. u. m. str. 130—133. Zachovávali si tedy státní vrchnost i po dobu míru podobné privilegované stanovisko, jest jen důsledné, když právní situace jednotlivců (t. j. poddaných) nezlepší se ve výjimečném případě, kdy dvě nebo více takových vrchností dostanou se do křížku.

Jiná příčina nynější právní situace jest tradicionelní nazírání na válku, které bychom snad nejlépe charakterisovali touto větou: Rovnice: »národ (sc. státní) = stát« platí pro válečné právo jen v příčině nutných nákladů na válku, nikterak však pokud se týče náhrady za ně, tím méně snad v příčině případných pozitivních zisků válkou způsobených, jako jest nabytí nových území, válečná náhrada atd.; na těchto ziscích participuje jednotlivý poddaný jen nepřímo.

Panujícím názorům odpovídá tudíž negativní výsledek rozboru naší otázky zcela důsledně. Bylo by proto zapotřebí velkého převratu v těchto názorech. Musíme býti vývoji našeho soudobého práva povděční, že v něm první krok takového převratu můžeme již konstatovati (viz jednotlivé zákony o válečných úkonech a náhradě válečných škod v odstavci A). Proto i kritika nynějšího stavu musí býti shovívavá a uvědomiti si velké obtíže, které bude nutno překonati, než bude možno přiblížiti se k ideálnímu upravení naší otázky. Obtíže týkají se především pořadí, v jakém jednotlivé škody mají spravedlivý nárok na náhradu. Pohlédneme se proto aspoň povšechně (zatím) po podobném schematu:

V první řadě bylo by dlužno rozřešiti otázku, zdali jest spravedливо rozlišovati poddané dle toho, mají-li právní povinnost nésti třeba nejtěžší škody válkou způsobené (jako na př. ztrátu života, trvalé zmrzačení atd.) nebo ne. Na tento moment často se zapomíná, když se uvažuje o náhradě válečných škod, při nichž především myslí se na tak zv. hospodářské škody, t. j. škody způsobené na majetku. Státy sice nezapomněly úplně na poddané, jimž ukládají právní povinnost nejtěžší oběti ve válce, t. j. obětovati po případě i život. Jak nedostatečná jest však náhrada, poskytovaná za tyto nejtěžší škody! Vzpomeňme na př. rakouského zákona o zaopatření vojenských osob ze dne 27. prosince 1875. V jakém nepoměru jeví se zde poskytnutá náhrada a utrpěná

škoda! Přece však, a to je důležité, uznává se aspoň zásadně, že existence právní povinnosti (t. j. branné) poddaných nijak nesprošťuje stát závazku postarat se o ty, kdož plnice ji docházejí škod. Škodám, které zde máme na mysli, patří zajisté s hlediska spravedlnosti primát přede všemi ostatními. Tuto větu předeseíláme výslovně svým dalším vývodům, v kterých jednati budeme toliko o tak zv. hospodářských škodách.

Kritika nynějšího stavu právního vyznívá tudíž v poznatek, že stanovení právního nároku na náhradu škod válečných jest nesporně žádoucí. Dosáhneme-li totiž tohoto žádoucího stavu, stane se tím teprve moderní válka (pokud zůstane nepostradatelným prostředkem k vypořádání mezinárodních styků) pravou válkou lidovou, kterou s hlediska povinnosti poddaných — viz všeobecnou brannou povinnost! — nyní již jest.

(Dokončení.)

Domáci hospodářství 43 učitelských rodin na Moravě.

Předběžné výsledky vlastního soukromého šetření podává
prof. Dr. Karel Engliš, Brno.

(Pokračování.)

c) Rozdíly dle výše důchodu.

Rozčleňujeme-li domáci hospodářství dle výše důchodu, chceme míti hlavně zodpověděnou otázku, jak se disponuje důchodem rozličné výše. Německá statistika provádí obdobné rozeskupení rodin ne dle výše důchodů, nýbrž dle výše výdajů, k nimž počítá i úspory a nesprávně i výrobní náklad. Rozeskupení dle výše výdajů odůvodněno zde bylo technickými příčinami, ježto nebyly vždy příjmy zjištělny, správnějším však jest rozeskupení dle důchodu.

Nezáleží však jen na rozeskupení, záleží i na tom, abychom se tu nedívali na jednotlivé položky výdajové v rámci výdajů, nýbrž v rámci důchodu. Má-li někdo 10.000 K důchodu a vydá-li z toho ke spotřebě 8000 K a platí-li bytu 1000 K, tu mne zajímá poznati, kolik on ze svého důchodu vydal na byt (10%), nikoli z vlastních výdajů (12·5%). Z toho tedy plyne, že musíme kvoty výdajů vypočítávati ne z celkového vydání, nýbrž z důchodu. Německá statistika si pomáhá tím, že počítá mezi výdaje i úspory a efektivní zvětšení jmění. Tím si ovšem pomůže při hospodářstvích aktivních, ale nikoli pasivních.

Při rozboru tomto vyloučíme opět položku dětem mimo dům, poněvadž v ní jest zahrnuto opět vydání za stravu, byt atd., aniž by bylo možno provést její analysu. Musíme ji pak ovšem vyloučiti jak z výdajů, tak z důchodů a zkoumati takto život rodiny ostatní odkázané na důchod zmenšený o to, co bylo posláno dětem mimo dům.

byly přístupny a v nichž by zejména v praktickém směru budoucí konsulární úředníci a příslušní úředníci vnitřní správy byli vychováváni pro sledování mezinárodních válek hospodářských a jejich účelné obrany i pro přípravu na úkoly, jež budou ve značně zvýšeném rozsahu po válce čekati vojenské intendantury po jejich nutné reorganizaci.*)

Problém náhrady za škody válečné.

Napsal prof. dr. František Weyr.

(Dokončení.)

III. Úvahy de lege ferenda.

S dvou hledisek dlužno zde uvažovati: jedno týká se otázky formální konstrukce příslušných nároků, druhé jejich hmotného vymezení.

1. Co se týče formální konstrukce, jsou na výběr dvě zásadní cesty. Buď konstruujeme přímý právní poměr mezi státem, který škodu zavinil, a jednotlivcem poškozeným, a to i v případě, když tento stát není vlastním státem poškozeného, nebo omezíme se zásadně na konstrukci právního poměru mezi poškozeným a jeho vlastním státem bez ohledu na to, zdali škodu zavinil tento či nepřátelský stát. V prvním případě bylo by nutno uvažovati o zřízení zvláštní mezinárodní instance, která by o právních nárocích poškozeného vůči cizímu státu rozhodovala. Jest otázkou účelnosti, kterou z obou cest pokládáme za výhodnější.

Ať však dopadne rozhodnutí tak či onak, vždy musíme dobře rozlišovati mezi subjektem právně k náhradě zavázaným a skutečným hospodářským nositelem všech náhrad. Jest jasno, že tímto nositelem bude, ať věc právně upravíme jakkoliv, ve všech případech stát ve válce podlehnuvší. Neboť on platí vítězi válečnou náhradu, do níž by si tento zajisté započítal i nutné výlohy, které by mu — za předpokladu existence příslušné právní normy — vznikly z povinnosti nahraditi škody jak vlastním, tak cizím poddaným. Právě tento poznatek nutí nás však k úsudku, že by první cesta, t. j. stanovení zásady, že dlužno vycházeti vždy od přímého právního poměru mezi poddaným a vlastním státem, byla výhodnější, ježto se jí jednak vyhovuje panujícím názorům práva mezinárodního, jednak zůstává otázka skutečného nositelství náhrad nedotčena. O jistých výjimkách ze zásady,

*) Dix v Conradových Jahrbücher, leden 1915, str. 49 a násl., a týž, Deutscher Imperialismus, Lipsko 1912, str. 90 a násl. —

V poslední době došly o válečnohospodářských opatřeních v Rakousku i v jiných státech proti příslušníkům nepřátelské ciziny další zprávy, o nichž pojednáme v souvislosti v ročníku příštím.

že dlužno přijmouti vždy konstrukci přímého právního poměru mezi vlastním státem a jeho poddaným, které plynou z principu teritoriálního, se v následujícím ještě zmíníme.

Formální provedení návrhů, směřujících k uznání nároků na náhradu, může příslušeti jediné mírové konferenci. Tam by se musily státy zavázati — zatím pouze mezinárodně —, že tyto nároky uznávají či uznají. Státy by se to musilo přijetím zásadní normy, že potřebná část válečné náhrady, jejíž výška musila by býti již s ohledem na budoucí závazky stanovena, určena jest výhradně k tomu, aby z ní byly válečné škody nahrazovány. Tím přijal by stát závazek, že této části nebude upotřebeno k jiným účelům, na př. všeobecně vojenským, jako jest vybudování pevností, strategických drah atd. Takové »vinkulování« části válečné náhrady by však ještě nestačilo, neboť jím byla by zavázána jen strana válečnou náhradu přijímající, tedy vítěz. Zásada spravedlnosti však káže, aby i stát podlehnuvší byl podobně zavázán. Uskutečnění takového mezinárodního závazku nebylo by nijak nemožné, ježto jest to právě vítězná strana, která při mírovém vyjednávání podmínky míru diktuje. Tím stala by se teprve příslušná norma co do své působnosti skutečně normou mezinárodní, a všem soukromým zájmům bez rozdílu bylo by měřeno stejně.

S hlediska státoprávního měl by podobný závazek smlouvajících se stran význam garancie, t. j. státy by si navzájem garantovaly, že pokud na nich jest, provedou příslušnou normu i státoprávně předložením zákonodárných osnov svým parlamentům. Silnější záruka, že poddaným dostane se skutečně přímých právních nároků na náhradu škod, které jim válka způsobila, jest dle povahy věci a panujících názorů toho času nemožna.

Přijetím principu, že právní závazek stíhá zásadně vlastní stát poškozeného jednotlivce, odpadla by nutnost pomýšleti na zřízení zvláštního mezinárodního tribunálu, který by byl povolán rozhodovati o sporech tuzemců s cizími státy. Zřízení podobných (t. j. obligatorních a relativně aspoň stálých) tribunálů jeví se sice s hlediska žádoucího vývoje práva mezinárodního velmi prospěšným — pochybujeme však velice, že by právě mírové konference byly činiteli zvláště k tomu povolanými! Neboť to, co se mezinárodním konferencím v dobách klidu a míru dosud nepodařilo, stěžejší podařilo by se asi mírové konferenci, při které bezprostředně doznívají ještě vzájemné nepřátelství, nedůvěra a trpkosti všeho druhu mezi kompaciscenty.

Doporučili-li jsme zásadně konstrukci přímého poměru mezi škodujícím jednotlivcem a vlastním jeho státem, brali jsme ovšem pojem »poddaný« v poněkud jiném než všeobecně obvyklém smyslu. Nemyslíme totiž při tom na formální kritérium státní příslušnosti, tak že by na př. jednotlivec v cizím státě se nacházející a tam škodu utrpěvší měl nárok na náhradu za tuto škodu

na svůj vlastní stát, jehož státní příslušenství má. Užíváme naopak tohoto pojmu asi tak, jako anglické právo užívá výrazu »přítel« či »nepřítel« ve smyslu hospodářském. »Nepřítelem« není mu příslušník nepřátelského státu, pokud bydlí po dobu války v tuzemsku (t. j. v Anglii) nebo zde má aspoň obchodní závod, naproti tomu jest »nepřítelem« i příslušník anglický, bydlící nebo mající obchodní závod v nepřátelské zemi. Rozhoduje tedy zde a i v našem případě princip teritoriální. To znamená pro naši otázku, že k náhradě škody jest v konkrétním případě zavázán onen stát, v jehož teritoriu se škodující událost stala resp. poškozený majetek leží bez ohledu na to, zdali tento stát či jiný škodu způsobil. Zásada ta odpovídá též, jak vidno, principu t. zv. teritoriální výsosti, kterou považují moderní státy za zvláštní *noli me tangere*.

2. Vymeziti přesně případy, kdy povinnost k náhradě škody má nastati, jest ovšem úkolem nadmíru obtížným a choulostivým. Chceme-li dojít k jasnějšímu a přesnějšímu názoru, bylo by nutno pokusiti se A. jednak o roztržení jednotlivých škod dle různých rozhodujících momentů, B. jednak o stanovení zásad, které by měly rozhodovati při vyměřování nároků náhradních.

A. Škody možno tříditi:

- a) dle událostí, které škodu způsobily,
- b) dle poškozeného statku,
- c) dle poškozených subjektů,
- d) dle místa, kde událost škodu způsobivší se stala.

Ad a) Ve všech případech, o nichž zde jednáme, musí býti válka přímou nebo nepřímou příčinou události škodu způsobivší. Případy, v kterých není ani přímé, ani nepřímé kausální spojitosti mezi nastalou škodou a válkou, jsou přirozeně vyloučeny. To jest všeobecné pravidlo, které se rozumí samo sebou. V jednotlivostech však dlužno rozlišovati škody 1. vzniklé válečnými operacemi, 2. jiné škody. Ad 1. opět α) válečné operace vlastních a nepřátelských vojsk (s hlediska státu k náhradě škody dle zásadního pravidla shora zmíněného zavázaného), β) dle válečného práva dovolené a nedovolené operace, ad 2. jiná opatření vlastního a cizího státu (t. zv. národní právo bojovné), a činy soukromých osob (z práva nouzového, ve stavu nouze, svépomoc; pak přímo protiprávní činy, jako loupež, krádež atd.).

Nastává nyní ad 1. otázka, zda má zmíněná právě různost událostí škodu způsobivších míti vliv na stanovení nároků náhradních? Rozhodují zde jednak hlediska všeobecné spravedlnosti (*aequitas*) a technické účelnosti. V prvním směru jest jasno, že opustivše základní stanovisko, že válečné události mají býti považovány vůči poškozeným soukromým zájmům prostě za »neštěstí« nebo *vis major*, nemůžeme činiti rozdíl mezi událostmi způsobenými vlastními a cizími vojsky. V obou případech má státní poddaný stejný nárok na náhradu škody. K témuž výsledku

dospíváme s hlediska technické účelnosti, neboť v přemnohých případech nedá se dodatečně ani zjistiti, kterou z bojujících stran byla konkrétní škoda způsobena. (Představme si na př. osadu ležící mezi dvěma bojujícími vojsky a oběma tudíž současně a stejně ostřelovanou.) Výjimka z tohoto všeobecného pravidla měla by platiti jen potud, pokud jde o škody, které po případě byly ihned nahrazeny, resp. mají nárok, aby dle případných speciálních norem (jako jsou zákony o válečných úkonech) byly nahrazeny. Rozlišování válečných operací dle toho, jsou-li dle válečného práva dovoleny či nedovoleny, jeví se dle toho, co bylo shora již řečeno, ospravedlněno jen potud, pokud máme na mysli právní poměr mezi státy samými. A i zde, jak jsme viděli, nebude míti toto rozlišování vzhledem k nynějšímu stavu mezinárodního práva válečného valného významu. Vůči soukromým zájmům však dlužno je zásadně odmítnouti, a to z téhož důvodu, ze kterého odmítli jsme rozlišování ad 1. a).

Ad 2. K »jiným opatřením« válečících států dlužno především počítati jistě legální prostředky (zákony, nařízení, dekrety atd.), jimiž snaží se jeden stát poškozováním hospodářských zájmů obyvatelů státu nepřátelského poškoditi nepřimo národní hospodářství tohoto. Moderní poměry vybudovaly celý systém takovýchto opatření. Patří sem především různé zákazy platební a obchodní, jimiž stát zameziti chce, aby z jeho území plynuly platební prostředky (peníze) do území nepřátelského a tím posilovaly hospodářskou situaci nepřítelovu. Dále sem patří normy o státním dohledu a nucené správě nepřátelských podniků ve vlastním území, opatření v příčině práva patentního, známkového a vzorkového atd. (Velice instruktivní sbírku všech těchto opatření, která vydaly válečící státy v nynější světové válce, opatřila dolnorakouská obchodní a živnostenská komora; viz publikaci »Der Wirtschaftskrieg«, Vídeň, 1915.) Podobnými opatřeními trpí přirozeně soukromé (t. j. hospodářské) zájmy jednotlivců, a jest tudíž na snadě otázka, zdali po ukončení války má býti i za takové škody poskytnuta náhrada? V tomto směru dlužno uvážiti především, že zmíněná opatření pokládána jsou válečícími státy pouze za provisorní, t. j. platební a obchodní zákazy na př. platí jen dočasně (*bis auf weiteres*, srovn. nařízení veškerého ministerstva ze dne 22. října 1914 č. 291 ř. z., § 1 a § 5). To znamená tedy, že po zrušení příslušných retorsních norem bude možno mnohé škody dle zásady reciprocity odčiniti. Je-li na př. platební zákaz pouze provisorní, znamená to, že obligace jím postižená nezaniká vůbec, nýbrž že pouze plnění její jest na neurčitou dobu odloženo, s čímž souvisí též logicky nutně, že po tuto dobu nelze žádati za neplnění úroky z prodlení (viz cit. § 5). Vzniklá škoda může v takovém případě býti odčiněna prostě tím, že po ukončení války bude stanovena právní možnost žádati úroky z prodlení z obligací, které byly platebním zákazem postiženy. Jest jasno, že by zde ovšem škodu nenahrazovaly státy samy, nýbrž konkrétní

jednotlivci, t. j. dlužníci, a to dle samozřejmé zásady reciprocity: navzájem. Státy však, které jako Francie a Anglie nespokojily se prostým platebním zákazem, nýbrž použily ostřejšího prostředku obchodního zákazu (jímž zakazuje se uzavíratí obchody s obyvateli nepřátelských států, resp. prohlašují se uzavřená již právní jednání za *nul et non avenue*; viz dekret presidenta francouzské republiky ze dne 27. září 1914), musily by rozeznávati právní jednání uzavřená před počátkem války resp. vydáním příslušného obchodního zákazu a taková, která by byla mohla býti uzavřena, kdyby nebylo zmíněného zákazu. Toto rozlišení kryje se s běžným rozlišováním mezi pojmy t. zv. ušlého zisku (*lucrum cessans*) a pozitivní škody (*damnum emergens*). Princip spravedlnosti (dosažitelné) vyžaduje zde zásadu, o níž se ostatně ještě zmíníme, aby nahrazovány byly toliko skutečné, t. j. pozitivní škody.

Povážlivé zdá se nám býti rozšíření princip ručení států za válečné škody i na případy, ve kterých bezprostřední příčinou škodlivé události jest protiprávní čin soukromých osob a kde válku možno pokládati pouze za příčinu vzdálenější. Nepřehlízíme, že podobné omezení hlavní zásady mělo by pravděpodobně v zápětí, že v mnohých případech by poškození vůbec náhrady nedošli; než s jiné strany uvědomujeme si také povážlivé následky, které by mělo přílišné rozšíření ručení válčících států.

V celku možno tedy stanoviti tato základní pravidla: pro ručení státu za válečné škody jest v první řadě rozhodnou škodlivost události; otázka viny jest potud nerozhodnou, pokud stát má ručiti za škody válkou způsobené bez ohledu na to, byly-li činy, jimiž škoda způsobena, po právu (t. j. válečném) dovoleny nebo nedovoleny. (U srovnání s t. zv. soukromoprávním institutem náhrady škody měla by zde otázka viny menší důležitost.) Ručení států se vylučuje v případech, ve kterých dle vnitrostátního práva — které to v konkrétním případě jest, o tom rozhodují známé zásady o mezích působnosti zákonů — škodlivou událost zavinil (t. j. *»způsobil«* v normativním smyslu) jiný subjekt.

Ad b). Nemá-li býti náhradní povinnost státu rozšířena do nekonečna (a tím praktické její provedení úplně znemožněno), dlužno přesně označiti pojem poškozeného statku. Takový poškozený statek mohly by zásadně tvořiti toliko soukromé, t. j. individuální zájmy, čímž odpadly by veškeré t. zv. veřejné zájmy. Nedoporučovalo by se však stotožňovati pojem individuálního zájmu s pojmem t. zv. *ius acquisitum* dle theorie *»nabytých práv«*. Výměr by musil býti liberálnější. Avšak ani veškeré soukromé zájmy nelze připustiti, nýbrž toliko hospodářské. Tím odpadly by ideální, vědecké, kulturní a podobné škody, které válka způsobí zájmům soukromým. Z technických důvodů dlužno pak ještě zbývající soukromé hospodářské zájmy roztržiti dle podstaty konkrétních statků, jichž se týkají, na př. 1. zemědělské, 2. živnostenské (průmyslové v nejširším smyslu, tedy také

na př. obchodní lodě), 3. soukromé, t. j. soukromému používání sloužící statky. Uvnitř těchto jednotlivých skupin opět movité a nemovité věci (a to jednak domy, stavby, jednak pozemky), pak práva. Toto rozlišování bylo by v dvojím směru důležité: 1. pokud se týče zjišťování či odhadování škody, 2. pro otázku vázanosti poskytnuté náhrady na účel, pro který byla poskytnuta (viz níže ad B. c).

Ad c). Oprávněny k náhradě byly by v zásadě veškeré právní subjekty, tedy nejen soukromé osoby, nýbrž také t. zv. veřejnoprávní korporace, jako obce, okresy atd., pokud ovšem v konkrétním případě běží o poškození soukromých hospodářských zájmů. Zásadně vyloučen byl by toliko stát sám, a to i jako soukromý vlastník hospodářských statků. Vždyť on dostane (po případě) válečnou náhradu a nemělo by vůbec účelu, právně jej zavazovati, aby sám sebe odškodnil.

Dle místa, kde škodlivá událost nastala, bylo by zodpověděti otázku, který stát jest k náhradě škody zavázán. (Připomínáme, že zde vycházíme ze zásady jednotné, t. j. mezistátní úpravy otázky náhrady za škody válečné.) Podává se zde alternativa: buď rozhoduje teritoriální majetek států před válkou nebo po uzavření míru. Volba jedné z obou alternativ jest v podstatě otázkou moci, nikoliv práva.

B. (Principy vymezení náhradních nároků.) Rozlišovati jest a) zjišťování škod, b) zásady pro výměru náhrady škody, c) otázku vázanosti poskytnuté náhrady na účel, ke kterému byla poskytnuta, t. j. k odčinění vzniklé škody.

Ad a). Nezbytným předpokladem spravedlivého rozvržení náhrad jest zjištění škod dle určitých method. V tomto článku nemožno se ovšem pouštět do podrobností, musí stačit následující všeobecné zásady: Zjištění škod musí se státi pokud možná brzy (t. j. po nastalé škodě). K tomu nutno vydati příslušné normy, které by obsahovaly podrobnější methodu zjišťování, jako na př.: normy ty mají pokud možná málo praejudikovati vlastní t. j. materiální normě o náhradě škod. To znamená: Skutečnost, že nějaká škoda byla předběžně přihlášena nebo úředně zjištěna, neopravňuje ještě o sobě k nároku na náhradu. S tím souvisí zásada, že škody mají býti zjišťovány v pokud možná velkém rozsahu. Předběžné a nezávazné zjišťování jednotlivých škod mělo by se zásadně díti pomocí podrobného popisu škodlivé události a poškozeného statku (před a po poškození). Odhadování a ocenění poškozeného, pokud se týče zničeného statku či nastalé škody budiž provedeno později.*)

*) Právě dovidám se, že v úřední »Gazetě Lwowské« ze dne 3. září 1915 publikovány byly již zásady, dle nichž má se provést státní akce k zjištění válečných škod. Připomíná se tam především, že neexistuje povinnost státu k náhradě válečných škod, ježto není příslušných předpisů. Přes to mají škody býti zjišťovány a to pomocí přihlášek poškozených jednotlivců. Přihlášky vztahují se na škody v zemědělských, průmyslových a horních podnicích. (Pro

Ad b) a c). Výměr náhrady škody, pokud se týče zásada, dle níž bude stanoven, budiž upraven definitivní normou, jejíž obsah stanoví po případě mírové smlouvy. Zde bylo by uvážiti tyto otázky: 1. zřetel na finanční prostředky, jež budou k dispozici, resp. dají se očekávati, 2. odhadnutí a definitivní stanovení škody, pokud se týče povinnosti k její náhradě, 3. zásada stejnoměrnosti rozvržení náhrad ve spojení s případným odstupňováním poškozených soukromých zájmů s hlediska zájmu veřejného.

Ad 1. Pokud vůbec možno mluviti o zvláštní theorii válečných škod a jejich náhrady, tvrdí se obyčejně, že »veřejnoprávní náhrada se neposkytuje v takových případech, ve kterých všichni státní občané poměrně stejně dotčeni jsou škodou«. (Srovn. Koropatnicki, n. u. m. str. 29.) Sama sebou se tato věta nijak nerozumí a dlužno ji ostatně bráti cum grano salis, ježto nelze si dobře představití případ škody, kterou by byli všichni státní občané bez výjimky postiženi, nemyslíme-li při tom na nějaké všeobecné válečné daně a pod. Zdá se, že ona zmíněná věta neplyne ani tak z nějakých právnělogických úvah, nýbrž spíše z důvodu velice reálného, t. j. z obavy, že by stávající finanční prostředky států nijak nepostačovaly, kdyby z nich měly býti kryty podobné všeobecné škody. Obava ta jest velice opodstatněna a musí s ní tedy každý návrh de lege ferenda počítati. Avšak nehledě k této obavě, měla by býti v platnosti zachována zásada, že na př. okolnost, že téměř veškerí rolníci jedné korunní země byli poměrně stejně postiženi válečnými operacemi, nemůže ničeho měniti na jejich nároku na náhradu za utrpěné škody. O tom ovšem, bude-li možno tuto škodu nahraditi cele nebo toliko do jisté (t. j. procentuelní) části, rozhodovati bude výška peněžných prostředků, které budou po ruce.

Ad 2. Co se týče otázky, co má býti nahrazeno, dlužno, jak již shora bylo naznačeno, rozeznávati mezi skutečným zmenšením majetku (skutečná ztráta, *damnum emergens*) a ušlým ziskem (*lucrum cessans*). Je jasno, že mělo by býti nahrazeno toliko skutečné *damnum*. (Srovn. k tomu Koropatnicki, str. 29.) Plyne to jak z důvodů spravedlnosti, tak účelnosti. Důvody spravedlnosti: vždyť mnohé válkou způsobené škody, které jsou daleko

tyto tři případy stanoveny zvláštní formuláře, z nichž první dva mají sloužiti též pro škody způsobené v jiných hospodářských odvětvích; zvláštní formulář stanoven pro přihlášky nepatrnějších škod.) Poškozený musí na formuláři výslovně prohlásiti, že jest mu známo, že z přihlášky nevzniká mu žádný nárok na náhradu vůči státu. Předmětem přihlášky jsou veškeré skutečné škody, které vznikly válkou na movitém a nemovitém majetku v tuzemsku se nacházejícím, pokud patrně nespádají pod zákon o válečných úkonech, tedy především vše, co bylo plněno nepříteli a veškerá nepřitelem způsobená škoda (nebyla-li — v obou případech — již nahrazena), pak t. zv. operační škody, způsobené vlastními nebo spojeneckými vojsky, konečné škody, způsobené výtržnostmi a drancováním. Zjišťování a definitivní stanovení přihlášených škod prováděti budou okresní komise ve smyslu § 33. zákona o válečných úkonech. — V mnohých směrech shodují se tudíž, jak vidno, tyto předpisy s našimi návrhy.

těžší než hospodářské (na př. zmrzačení, trvalé poškození zdraví atd.), nenahrazují se buď vůbec nebo zcela nedostatečně. Bylo by zajisté křiklavou anomálií, kdyby obchodníci, majitelé patentů atd. byli odškodňováni za zisky, které jim válečným stavem ušly, váleční invalidé však aby byli odkázáni na přeskrovné milodary státní, kterých se jim dle nynějšího právního stavu dostává. Důvody účelnosti: ušlý zisk (§ 1293 obč. zák.: »den jemand nach dem gewöhnlichen Laufe der Dinge zu erwarten hat«) nedá se v mnohých případech — a to zvláště v těch, o které nám zde běží — přesně zjistit.

Důležité jest dále přesné stanovení doby, která má býti rozhodnou pro odhadnutí poškozeného statku. Zde dlužno rozlišovati dva případy, a to jednak úplné zničení, jednak pouze částečné poškození jeho. Jde-li o úplné zničení (t. j. není-li možno nebo aspoň účelno zničený statek znovu pořídit), má býti nahrazena hodnota zničeného statku; při tom zdá se býti nejpřirozenější stanovit obnos, který má býti nahrazen, dle hodnoty, kterou měl zničený statek bezprostředně před zničením. (Srovn. německý zákon o válečných škodách z r. 1871, čl. I. bod 2.)* Jde-li naproti tomu o pouhá poškození, měla by se výška náhrady řídit dle prostředků nutných k znovuzřízení poškozeného statku. Rozhodující doba budiž stanovena různě dle toho, zda-li jde o případy, pro něž stanovena jest zákonná vázanost příjemce náhrady co do jejího upotřebení, čili nic (srovn. níže ad 3). Není-li zmíněné vázanosti, budiž rozhodným okamžikem doba nastalé škody: v případě druhém bylo by asi nutno stanovit podrobnější předpisy dle konkrétní podstaty poškozeného statku (srovnej shora ad A. b).

Konečně měl by vznik nároků na náhradu škody býti vázán na jistou minimální hodnotu poškozeného statku (analogicky zásadě minima non curat praetor). Rozumí se dále samo sebou, že náhradu, na kterou má poškozený po případě z jiných titulů právní nároky — na př. z pojištění a pod. — dlužno odečísti od náhrady státní (podobně stanoví též německý zákon o válečných škodách z r. 1871, čl. I., bod 4.), a že v případech, ve kterých poškozený škodu sám zavinil, nevzniká mu žádný nárok vůči státu.

Jen krátce možno se zde zmíniti o jiných pomůckách, které by mohly sloužiti k zjištění hodnoty poškozených statků. Byly by

*) O této otázce jednáno bylo též ve Francii. Ve zprávě, kterou podala příslušná komise ministerstvu vnitra, praví se: »La question de savoir quel doit être le criterium des évaluations a donné lieu à deux thèses opposées, qui ont été soutenues l'une et l'autre devant la commission supérieure. — D'après la première, l'évaluation des dommages doit être basée sur la dépense qui sera nécessaire pour la reconstitution, le rétablissement des choses détruites, sauf les déductions à opérer à raison de leur vétusté. — D'après la seconde, le criterium de l'évaluation du dommage est la valeur qu'avait l'objet détruit au moment de sa destruction. — La majorité de la commission a admis cette seconde solution qui lui a paru conforme au droit commun.«

to na př. operáty berních úřadů, případné pojistky, výška hypotekárních dluhů atd.

Ad 3. Ačkoliv celou naši otázku ovládá přirozeně hledisko ochrany soukromých zájmů, přece je nutno bráti zřetel i k zájmům veřejným. To znamená, držíme-li se obvyklé terminologie, která ztotožňuje obvyčejně pojmy »veřejný« a »veřejnoprávní«, resp. »soukromý« a »soukromoprávní« (t. j. zájem), celou otázku dlužno upravit s hlediska t. zv. veřejnoprávního a nikoliv soukromoprávního. Z toho plynou následující vůdčí zásady:

1. Poskytnutím nároků na náhradu nemá býti vyhověno toliko hledisku soukromých zájmů, nýbrž touto ochranou má býti veškeré národní hospodářství podporováno a vzpruženo. Neboť veřejné zájmy vyžadují toho, aby zničené podniky zemědělské, živnostenské atd. navráceny byly úkolům, které v celkové organizaci veřejného hospodářství národního plnily. Z toho plyne, že veřejný zájem není ve všech případech stejnou měrou zúčastněn na odčinění škody, a z toho podává se po případě jistá stupnice poškozených statků dle intensity zúčastněného veřejného zájmu. (Srovnejme na př. případ zničené vily s případem zničeného hospodářství zemědělského.)

2. Vzhledem k tomu, co bylo právě řečeno, doznává (jinak samozřejmý) princip stejnoměrnosti v rozvrhování náhrad jisté korektury v zájmu veřejném. Tuto korekturu bylo by možno provést buď tak, že omezených prostředků, které jsou po ruce, má býti užito v první řadě pro statky, jež stojí na zmíněné stupnici výše, nebo by mohla býti vyjádřena ve výšce poskytnuté náhrady. Při tom bylo by po případě kombinovati objektivní měřítko (t. j. objektivní hodnotu poškozeného statku) s jistými hledisky subjektivními, jako jsou na př. majetkové poměry poškozeného, jeho celková hospodářská situace atd. V podobných privilegovaných případech měla by tedy býti poskytnuta vyšší náhrada než v normálních.

3. Majitelé takovýchto ve veřejném zájmu privilegovaných statků byli by však s druhé strany podrobeni jistým omezením (a to opět v zájmu veřejném). Toto omezení jevílo by se v určité garanci, že poskytnuté náhrady škody bude skutečně použito k odčinění způsobené škody. Takové garancie mohlo by býti dosaženo buď osobním ručením toho, kdo jest k náhradě škody oprávněn (na př. poskytnutím jistoty; srovn. německý zákon o válečných škodách čl. I., bod 4.), nebo tím, že by poskytnutá náhrada škody byla právně nerozlučně spojena s poškozeným statkem, jako jakási »reální výhoda«, nebo »reální právo« (analogicky reálním břemenům). O tom, který z těchto způsobů jest praktičtější, rozhoduje přirozeně podstata toho kterého statku (nemovitosti, movitosti atd.); jednotná úprava otázky jest tudíž vyloučena. Aby zmíněná vázanost poskytnutého obnosu byla skutečně

proveditelná, bylo by nutno privilegiovati ji příslušnými normami vůči nárokům případných hypotekárních věřitelů.

* * *

Naznačili jsme pouze zcela všeobecně otázky, které by bylo nutno řešiti při úpravě institutu náhrady za škody válkou způsobené. K podrobnému provedení nedostává se nám ani místa, ani schopnosti, neboť k tomu bude zapotřebí spolupůsobení mnoha odborníků a znaleců.

Domácí hospodářství 43 učitelských rodin na Moravě.

Předběžné výsledky vlastního soukromého šetření podává
prof. Dr. Karel Engliš, Brno.

(Dokončení.)

Zbývá ještě podati průměrné roční vydání jedné učitelské rodiny v korunách v obcích různé velikosti.

	Obce s obyvateli		
	do 1000	1—2000	přes 2000
důchod	3.420	3.017	3.674
dětem mimo dům	217	66	325
zbývá	3.203	2.951	3.349
Vydání na stravu	1.324	1.191	1.365
› na oděv	481	435	551
› na byt	160	204	313
› na osvětlení a otop	146	137	159
› ostatní	924	893	1.180
- vydání úhrnem	3.035	2.860	3.568
přebytek	168	91	—
schodek	—	—	219

e) Hospodářství peněžní a naturální. Příjmem i vydáním míněny byly doposud vždy peněžní i naturální příjmy a vydání. Hospodářství naturální má dosud u našich učitelských rodin, zvláště venkovských, jakými jsou naše rodiny převážně, dosti značný význam. Hospodářství naturální bylo po peněžním odhadu přiřčeno k hospodářství peněžnímu v jeden celek. Jisto jest, že nemůže sebe svědomitější odhad naturalií býti úplně přesný a že takto přiřčením hospodářství naturálního k peněžnímu přesnost tohoto trpí.

V těchto předběžných výsledcích budiž aspoň poukázáno, jaký význam má hospodářství naturální v různých konsumních směrech, tedy v různých skupinách výdajových.